

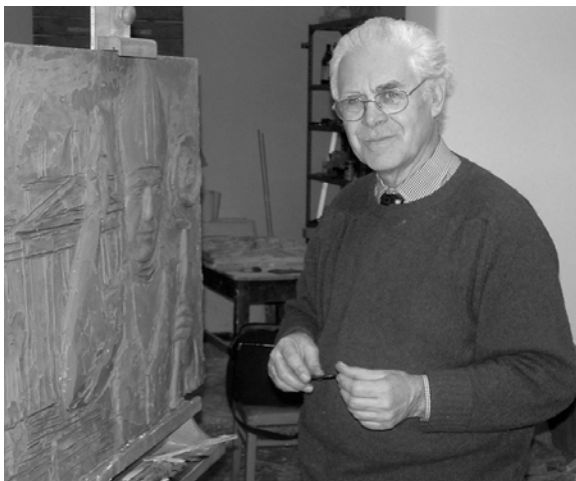
„A TISZA-PARTON MIT KERESSEK?”

„Sokszor a helyi politika gáncsolta el a szegedi alkotókat”

BESZÉLGETÉS TÓTH SÁNDOR SZOBRÁSZMŰVÉSSZEL

A szobrászat évezredek hagyományainak folytatója Tóth Sándor szobrászművész, aki Miskolcra indulva a nagy mester, Kisfaludi Strobl Zsigmond növendékeként 1959-ben diplomázott a Magyar Képzőművészeti Főiskolán. Budapesten nem kapott műtermet, ezért Hódmezővásárhelyen kezdte pályáját, ahonnan 1961-ben Szegedre hívták, hogy irányítsa az akkor alakuló művészeti gimnázium megszervezését. A tanítással párhuzamosan alkotóművészi pályafutása is kibontakozott, sorra nyerte a különböző pályázatok, tárlatok díjait. 1974-ben megkapta a firenzei Giorgio Vasari Nemzetközi Éremverseny harmadik díját. Ugyanabban az esztendőben Nyíregyházán kapott műteremlakást, amire Szegeden tizenhárom éven át hiába várt. Bár alkotómunkája ezután inkább a szabolcsi megyeszékhelyhez kötötte, valójában szegedi maradt, hiszen családjával nem költözött el a Tisza partjáról. Számos hazai és külföldi művésztelepen dolgozott, 1977-ben kezdeményezésére hozták létre a Nyíregyháza-sóstói Nemzetközi Éremművészeti és Kispasztikai Alkotótelepet. Szegedi templomkapujáért megkapta VI. Pál pápa ezüstérmét, 1982-ben Munkácsy-díjjal tüntették ki. 1988-ban a bécsi Kunsthistorisches Museumban rendezték meg kiállítását, ahol az éremtárban ő volt az első élő magyar művész, aki önálló tárlatra kapott lehetőséget. 1993-ban szentelték fel egyik legjelentősebb művét, a máriapócsi görög katolikus kegytemplom bronz domborműves kapuját. 1994-ben Colorado Springsben, az Amerikai Numizmatikai Múzeum hívta meg önálló tárlattal. 1995-ben elnyerte Ravenna aranyérmét. Munkáit a Magyar Nemzeti Galériától a Vatikáni Pápai Műgyűjteményekig számos rangos múzeum őrzi. A szegedi dómban áll veretes bronz püspöki széke. Mai éremművészetünk egyik legjelesebb, a világ élvonalába tartozó kép-

viselőjének tartják. Hatalmas életműve több mint ezer éremből, hetvennél is több köztéri alkotásból és félszáz portrészoborból, kisplasztikából áll. Idén májusban avatják fel az egri székesegyházban több mint hét méter magas, tizenkét kazettából álló bronz domborműves kapuját, amely a bazilika főbejáratát díszíti.

– *1933-ban Miskolcon született. Milyen családi háttérrel, milyen indíttatásból választotta a képzőművész pályát?*

– Anyai nagyszüleim a miskolci református deszkatemetőben, az apai nagyszüleim ugyancsak Miskolcon, de a Mindszenti katolikus temetőben nyugszanak. Anyám lutheránus, a nagyapám református, a másik nagyapám katolikus volt. Nagymamám Podolinban született, anyám a Gömör vármegyei Páskaházán. Tehát felvidéki származásúnak mondhatom magam, ami főiskolás koromban nagyon tetszett, mert kiderült, hogy a magyar szobrászat nagyjai, Ferenczy Istvántól Fadrusz Jánoson keresztül Stróbl Alajosig, mind a Felvidékről származnak. Szüleim családjában földműves, nadrágos ember egy sem akadt, mindenki iparos volt. Anyámnak mind a tíz testvére mesterember lett, apám és két bátyja is a fémiparban dolgozott. Apám felső-ipariskolát végzett, ami a későbbi gépipari technikum elődjének tekinthető. Vasesztergályos, lakatos és gépész volt. Valójában egész életében a diósgyőri vasgyárban, a hadiüzemben dolgozott, és a Boforts légvédelmi ágyú huza-golását készítette egy vertikális gépen. Négy gyermeke született, mindannyian egyetemet végeztünk. Két testvérem ügyvéd, egy pedig közgazdász.

– *Azt mesélte egyszer, hogy eredetileg nem is szobrász, hanem színházi rendező szeretett volna lenni...*

– Gimnazista koromban sokat jártam színházba, sőt Nyilas Misi hülyegyerek tanítványát, Sanyikát játszottam abban a miskolci előadásban, amelynek rendezője és főszereplője Gobbi Hilda volt. Sok öregasszonyt hallottam már káromkodni, de úgy, ahogyan Gobbi tudta cifrázni, egyet sem. A miskolci katolikus gimnáziumban Nagy Attila, a későbbi kiváló színész volt a padtársam. Hetedikes gimnazistaként együtt mentünk a színművészeti főiskolára felvételizni. Major Tamás fel is vett rendező szakra, de visszaküldött Miskolcra, hogy előbb végezzem el az utolsó évet a gimnáziumban, és tegyem le az érettségit. Közben azonban egyik barátom elcsábított a miskolci képzőművészeti szakkörbe, ahol megtetszett a rajzolás, és rájöttem, nekem jobban megy, mint másoknak. Amikor eljöttek a Magyar Képzőművészeti Főiskoláról ifjú tehetségeket keresni, Hincz Gyula rám is felfigyelt. Egy döbbenetes színházi élmény is hozzájárult ahhoz, hogy végül megváltoztattam az eredeti elképzelésemet: akkoriban Miskolcon játszott Tímár József, akit én akkor a világ legjobb színészenek tartottam. Tudni lehetett, hogy azért ott játszott, mert Budapesten nem léphetett színpadra. Végig gondoltam: hiába lennék én a világ legjobb rendezője, ha nem kapnék színházat, lehetőségeket, nem tudnám megmutatni, hogy mit tudok. Ezért végül freskófestőnek jelentkeztem a képzőművészeti főiskolára.

– *Akkor hogyan lett mégis szobrász?*

– Másodév végén, amikor szakosodni kellett, nem indult freskófestő szak, festő szakra pedig nem vettek fel. Mehettem volna grafikusnak, rajztanárnak vagy restaurátornak. Egyiket sem akartam. Megkérdeztem Pátzay mestert, átvenne-e szobrásznak. A mester beállított egy modellt, és magamra hagyott. A szobrászatról fogalmam sem volt, a hivatalsegédnek kellett megmutatnia, hogyan kell kereszteteket csinálni, és arra felrakni az agya-

got. Megmintáztam a modellt, Pátzay mester megnézte, majd megkérdezte, mennyit mintáztam már. Amikor mondtam, hogy ez az első munkám, azt felelte: nehéz lesz harmadévben rögtön életnagyságú, egész alakos mintázással kezdeni. Dehogy akarok én harmadéven kezdeni – válaszoltam neki. Felvett, és szeptemberben elsőéves szobrászként újra kezdhettem a szakmai képzést. Az elméleti tárgyakat harmadévesként folytathattam, így másodéves szobrászként államvizsgáztam, utána még négy évig tanultam a szakmát.

– *Végül nem Pátzay Pál, hanem Kisfaludi Strobl Zsigmond lett a főiskolán. Az ő művészetét halála után meglehetősen ellentmondásosan értékelték. Hogyan tanított?*

– Óriási szerencsénk volt, mert akkor jártunk főiskolára, amikor még az igazi, nagy mesterek tanítottak. Manapság divat Zsdanov- és Aczél-féle főiskoláról, meg szocialista realizmusról beszélni, ha az ötvenes évek kerülnek szóba. Pedig véleményem szerint akkoriban a Magyar Képzőművészeti Főiskola a virágkorát élte. Berény Róbert, Bernáth Aurél és Szőnyi István tanítottak festészetet, Barcsay Jenő akkoriban írta az anatómiakötetét, amelyben a mi rajzaink is benne vannak. Kisfaludi Strobl Zsigmond és Pátzay Pál – hogy csak a legnevesebb szobrászokat említsem –, tanították a szakmát. Kisfaludi Strobl mester másodévben vett át bennünket. Emberileg és szakmailag is csak a legjobbakat tudom mondani róla. Eljött meglátogatni, amikor vakbél-operáció után a János Kórházban lábadoztam. Huszonvalahányan feküdtünk a kórteremben, de miután nálam járt, különszobába tettek. A mester nagyon dicsért mindenkinek, ezért azt gondolták, ha a hírneves szobrász személyesen látogatja meg egy tanítványát, akkor az illető csak egy zseni lehet. Kisfaludi Strobl Zsigmond hihetetlen élettapasztalattal és bölcsességgel szemlélte a világot. Amikor bennünket tanított, már olyan idős volt, mint én most. Hatalmas életmű állt mögötte. Megmintázta a kis Erzsébetet, a későbbi angol királynőt. Elmesélte, hogy mindig ki kellett mennie, amikor ráültették a bilire Erzsébetet, mert nem láthatta meg a fenségek fenekét. Csak miután elrendezték a ruháját, folytathatta a mintázást. Persze nem bilin, hanem pónilovon ülve ábrázolta a szobor. Kisfaludi Strobl mester Mussolininól is kapott kitüntetést, Hitler is meghívta egy fogadásra, sőt Vorosilov marsallt is megmintázta. Én őt a világ legnagyobb portréistái közé sorolom. Híres Bernard Shaw-portrójáról maga az író nyilatkozta, hogy jobb, mint Rodiné és Epsteiné. Számos olyan nagyszerű portrét készített – például Görgeyről, Somersset Maughamról és a kenti hercegről –, amit napjainkban nem értékelnek eléggé. Fantasztikus készséggel mintázott, született őstehetség volt, és meg is tanult mindent, amit csak lehetett. A korrektúrái nem szövegelések voltak, hanem mindenbe belenyúlt és megmutatta, mit, hogyan kellene. Egyszer azt mondta nekem: „Édes fiam, te az epigonnak vagy az epigonja. Somogyi Jóskát majmolod, az meg a Kerényit.” Igaza lehetett, mert Somogyit valóban istenítettem akkoriban, például a Martinászt zseniális szobornak tartom ma is.

– *Hogyan kezdte a pályát?*

– Nyolcan indultunk a szobrász szakon, négyen jutottunk el hatodévig, de csak ketten szereztünk diplomát. Csoporrtársaim közül hárman is műtermet kaptak Budapesten, én nem. Nem értettem, hogy miért. Pátzay mester azt javasolta: menjek el vidékre.

– *Szerepet vállalt az 1956-os forradalomban?*

– Vidékről jött kollégistaként tagja voltam nemcsak a főiskolai, hanem az összegye-temi forradalmi bizottságnak is. 1956-ot mi, az egyetemi ifjúság csináltuk, bármit állíta-

nak is ma. Szereplésemnek az lett a következménye, hogy – mint nemrégiben megtudtam – 1959. január 13-tól jelentéseket írtak rólam.

– *Megkérte az iratait a Történelmi Hivataltól?*

– Igen, de csak töredékét adták ki. Felfigyelt rám a belügyi hatóság, amikor 1957 márciusában a főiskola ifjúsági szervezetének vezetősége lemondott. Ez olvasható a III/III-as jelentésben: „... nem voltak hajlandók elfogadni az MSZMP irányvonalát. A hallgatókat a Szovjetunió ellen hangolták, kihasználva azt, hogy négy személy meghalt közülük.” A társaink nem egyszerűen meghaltak, hanem 1956. november 6-án a főiskola épületében lelőtték őket az oroszok. Nem voltam hajlandó ünnepi beszédet mondani 1957. április 4-én. Nem vettünk részt a május 1-jei felvonuláson sem, amellyel Kádár azt kívánta demonstrálni, hogy győzött, és megkezdődhet a konszolidáció. „Tóth Sándor szobráshallgató megmintázta a Dáviddal küzdő Góliátot” – fogalmazott rosszállóan a jelentés. Ha Góliátot mintáztam volna meg, akkor vörös zászló érdemrendet kellett volna kapnom. Egy Dávid-szobrot készítettem a lelőtt kollégiumi szobatársaink és évfolyamtársaink emlékére. A Történelmi Hivataltól megkapott iratokban az is olvasható rólam: „Nevezett tagja volt a Nemzetőrségnek. A párttitkár elmondása szerint jelenleg is ellenséges kijelentéseket tesz. Nevezett operatív nyilvántartásban nem szerepel, szükséges hálózati úton való feldolgozása abból a célból, hogy annak alapján nyilvántartásba vehessük.” Mint a rendelkezésemre bocsátott dokumentumokból kiderült, 1959-től egészen 1986. november 4-ig tartott az állandó megfigyelésem. Nagy szerencsém volt, mert 1959-ben a művészeti főiskolák számára kiírt Tanácsköztársaság-pályázat nagydíját az én szobrom nyerte el. Egy zászlót vívó, lépő fiatal fiú volt, amit Pátzay Pál biztatására készítettem el. A KISZ-esek ledöntötték és összetörték, mert szerintük az ellenforradalmat dicsőítette. Pátzay mester azért szorgalmazta, hogy vegyek részt a pályázaton, mert úgy gondolkodott: ha megnyerem a nagydíjat, akkor kénytelenek lesznek megadni a szobrászdiplomát. Márpedig az übereli a rajztanárit, azaz taníthatok is vele. Az összetört munkám helyett diplomamunkaként hat hét alatt készítettem egy életnagyságú bányászfigurát. Mai napig ez az egyetlen életnagyságú szobrom. Megvette a Percecs bányatelep, a kisplasztikai változatát pedig a Fővárosi Tanács. Annyi pénzzel jöttem ki a főiskoláról, hogy egy szövetkezeti lakást meg egy bőrkabátot tudtam rajta venni. Be akartam fizetni egy külföldi útra, hogy világot lássak. Pátzay mester azt mondta erre: lesz még annyi külföldi utam, hogy nem győzőm lemondani; fontosabb, hogy vegyek magamnak egy öltönyt és egy kalapot, mert mostantól szobrászművész vagyok. Pályakezdőként a következő években rendszeresen elindultam a Fiatal Művészek Stúdiójának pályázatain, amelyeken általában második, harmadik díjat nyertem, a kiállításokon is gyakran kaptam pénzjutalmakat.

– *Gyanította, hogy megfigyelik?*

– Nem. Ha Ilia Mihály barátom nem mutatja meg a saját anyagát, akkor meg sem fordult volna a fejemben, hogy kutassak utána, rólam készültek-e hasonló feljegyzések. A III/III egyik utolsó főnökével Nyíregyházán találkoztam, tőle tudtam meg, hogy én is célszemély voltam.

– *Milyen meglepetést tartalmaztak a megkapott iratok?*

– Ismertem azt a nyíregyházi rendőrtisztet, akinek az aláírása folyamatosan szerepel a dokumentumokon. Amikor két évvel ezelőtt találkoztam vele az utcán, és megkérdezte,

mi újság Amerikában, mondtam neki, hogy most nem voltam Amerikában, de van újság. Megkaptam a Történeti Hivataltól a dossziémat, amiben az ő neve gyakran szerepel, és jól nyomon lehet követni, hogyan haladt felfelé századosként indulva a ranglétrán. Zavarba jött, és csak annyit mondott: „Sanyikám, te olyan nagy művész vagy, hogy mi vigyáztunk rád.” A Gergely fedőnévvel jelentéseket író ügynök pedig – akinek ma '56-os hősként már a negyedik kötete jelenik meg a kitelepítésekről és az ÁVO rémtetteiről – maga hívott fel, hogy bevallja, éveken át azért adott információkat rólam, mert kényszerítették. Nekem nincsenek '56-os kitüntetésem, a főiskola forradalmi emlékkönyvébe sem voltam hajlandó írni.

– *Visszakanyarodva a pályakezdéséhez: a diploma után Pátzay Pál javaslatára ment vidékre, de először nem Szegedre, hanem Hódmezővásárhelyre. Miért éppen oda?*

– 1954 nyarán jártam először ott, amikor a képzőművészeti főiskola első vásárhelyi művésztelepét megszervezték. Akkor még működött a méntelep, ahol megtanultam lovagolni. Mi négyen, Szalay Ferenc, Németh József, Keserű Ilona és én télen is, a vizsgaidőszak után lementünk egy hétre. A méntelepen az istállóban, a lovak között egy leválasztott blokkban szénán, lópokrócokkal takarózva aludtunk. Minden reggel a porzó hóban lovagoltunk ki Mártély felé. Óriási élmény volt, nagyon megszerettem Hódmezővásárhelyt. Két barátom, Szalay Ferenc festőművész és Németh József – aki korábban festőként évfolyamtársam, a kollégiumban pedig szobatársam volt – már Vásárhelyen élt, amikor én szobrászként diplomáztam. A Művészeti Alap működtetett ott egy művésztelepet, és aki diplomát kapott, annak fél évig a minisztérium fizette a művésztelepi „beutalót”. Miután Pesten nem adtak műtermet, kértem szülővárosomtól, Miskolctól is. Egy elutasító levelet kaptam, amelyben azt állt: ellenforradalmi magatartásommal zavarnám a közrendet, ezért nem javasolják, hogy Miskolcon telepedjek le. Egyébként sok sikert kívánnak a pályán.

– *Meg tud bocsátani?*

– Ez nem megbocsátás kérdése. Örülök, hogy túléltem ezt a korszakot. Különben három haszna is volt annak, hogy nem voltam a rendszer kegyeltje: mindenhol azonnal kaptam telefont, mert ha nem vezették volna be, nem lett volna mit lehallgatniuk. Márpedig akkoriban hosszú éveket, évtizedeket kellett várni telefonra. Nem döntötték le a szobraimat 1989 után, mert nem kaptam politikai jellegű megbízásokat. Ezekért egyébként annyit fizettek, amiből legalább egy évig kényelmesen meg lehetett élni. Rá voltam kényszerítve a folyamatos munkára, és arra is, hogy olyan szobrokat készítsek, amelyeket elfogadnak a megrendelők. Ezért nem tudtam elszállni, és különböző stílusokat majmolni. Három gyermekemet fel kellett nevelnem. A rendszerváltás idején a kollégáim egy része halálra itta magát, mások öngyilkosok lettek vagy munka nélkül, a változásba bele nem törődve élnek.

– *Hogyan került egy év után Hódmezővásárhelyről Szegedre?*

– Beszédes Kornél, Szeged főépítésze és Túri Géza, a tanács művelődésügyi osztályának vezetője átjött Vásárhelyre, mert Kajári Gyula grafikusművész azt mondta, én vagyok egy olyan ember, aki meg tudná szervezni a művészeti gimnáziumot Szegeden. Fölkértek, hogy segítsék létrehozni az iskolát, menjek át Szegedre, ahol majd lakást és műtermet is adnak. Akkor már majdnem harmincéves voltam, nősülni szerettem volna, ezért elvállaltam ezt a munkát. 1961. március 1-jén megcsináltam a leendő iskola első felvételi vizsgá-

ját. Az induló évfolyamba bekerült többek között Fritz Mihály, Kalmár Márton és László Anna is. Tantervet, tanmenetet készítettem. Az iskola másik alapító tanára, a szegedi szobrászat atyamestere, Tápai Antal a képzőművészeti főiskola rendkívüli szakára járt, ezért nem kapott rajztanári oklevelet. Ezzel magyarázható, hogy rám esett a választás.

– *Jóban voltak Tápaival?*

– Tápairól ma is csak a legnagyobb tisztelettel tudok beszélni. Tizennyolc éves koromban elvesztettem az apámat, elvitte a rák. Tápai ugyanúgy 1902-es születésű volt, mint az apám, és ugyanúgy lakatosként kezdte. Nagyra becsültem az életművét, és azt is, ahogyan felnevelte, iskoláztatta a két lányát. Évek óta szorgalmazom, hogy Tóth Béla írjon róla egy könyvet, de a város egyszerűen nem képes egy díjjal, ösztöndíjjal vagy szerződéssel megadni neki a sanszot erre. Pedig ő tudna a leghitelesebben írni róla, hiszen ugyanúgy került az irodalomba, ahogyan Tápai a szobrászatba. Annak idején a képzőművészeti főiskolán csak két szegedi alkotóról hallottunk: Vinklerről és Tápairól. Mindketten benne voltak a magyar képzőművészeti köztudatban.

– *Mekkora kihívás volt a szegedi képzőművészeti gimnázium megteremtése?*

– Sok éjjelem és nappalom ment rá, rengeteget szorongtam miatta. Sok fogalommal, adminisztrációs kötelezettséggel akkor találkoztam először. A tantervet és a tanmenetet az alapján állítottam össze, amit mi tanultunk a főiskolán, csak alacsonyabb szinten fogalmaztam meg a követelményeket. A szakma megtanítását tűztem ki célul.

– *A tanítás mellett hogyan bontakozott ki az alkotóművészi pályája?*

– Nehezen, mivel nem volt saját műtermem. Az iskolában dolgoztam, illetve Tápai Antal és Vlasits Károly után évekig én vezettem a Tábor utcai szabadiskolát. Az alap kollektív műtermét is én vezettem, mert minden pénzre szükségem volt a családom eltartásához. 1967-ben a városi tanácshoz is azért mentem el művészeti előadónak, mert dupláját kínálták a tanári fizetésemnek. Egyszer bejött hozzám Dér Pista, és hóbörögve mondta: „Te azért vagy itt, hogy a művészeket szolgálj.” Ez kicsit sok volt nekem, de nem ez adta a végső lökést a távozáshoz, hanem az, hogy Papp Gyula arra utasított: közöljem a kiváló énektanárral és karvezetővel, Szécsi Jóskával, minden tisztségéről mondjon le. Azt mondták, az az ember nem méltó az ifjúság nevelésére, aki nem tudja megakadályozni, hogy a saját fia, a Ságvári gimnázium egyik legkiválóbb tanulója, akit minden egyetemre örömmel felvennének, a Hittudományi Főiskolára felvételizzen. Szécsi Jóskát rettenetesen meghurcolták, minden állásából kirúgták. Azokban az években ennyire egyházellenes volt a politika. Ez a feladat számomra öv alatti ütés volt. Otthagytam a tanácsot, visszamentem tanítani.

– *Mit profitált a tanításból?*

– Hiába voltak korábban egyszerű mestereim, tulajdonképpen tanítás közben tanultam meg a szakmát. A főiskola utolsó két évében már felelőtlenül csak a szobrászatnak élhettem. A gimnáziumban viszont úgy kellett megfogalmaznom a szakmával kapcsolatos tudnivalókat, hogy a tanítványaim is megértsék. Sokkal konkrétabb, összeszedettebb fogalmazásra volt szükség ehhez. Ezt adta a tanítás, amit mindig úgy csináltam, hogy tisztában voltam vele: a növendékeim előbb-utóbb kollégáim lesznek. Nem szerettem volna megélni, hogy évek múltán elfordítják a fejüket, ha találkozunk az utcán. Lelkiismeretesen

tanítottam, minden munkát alaposan megnéztem, korigáltam, vitatkoztam a növendékeimmel. 1974-re már ismertté váltam a szakmában, számos díjat nyertem, és annyira felhalmozódtak a szobrászi feladataim, hogy terhessé vált a tanítás. Nem tudtam mindkettőt ugyanolyan felelősséggel tovább csinálni.

– *Ezért hagyta el Szegedet?*

– Nem, hanem azért, mert nem adtak műtermet. Elmentem a tanácselnökhöz, aki azt felelte: kérjem attól, aki Szegedre hozott. Az egyik már a temetőben feküdt, a másik pedig más munkakörben, az egyetemen dolgozott. Ezek után elfogadtam a Nyíregyházán felkínált műtermet. Amikor Papp Gyula megtudta, hogy elmegyek, behívatott, és azt mondta, holnapra lesz műtermem. Azt feleltem neki: elkésett. Én voltam az első, aki távozott Szegedről. Utánam ment el többek között Papp Lajos, a Bárdos–Fenákel házaspár. A tanácsi vezetők akkor döbbsentek rá, hogy valami baj van, és próbáltak az alkotó embereknek szót adni.

– *Mi a fontosabb egy szobrász számára: az invenció vagy a mesterségbeli tudás?*

– A szobrászat egy olyan mesterség, amit meg kell tanulni. Minden feladatot el kell tudni végezni. A mai képzőművészet individualista felfogását nem szeretem. Azt vallom, hogy a művészet a szubjektum és a közösség közötti kapcsolat lehetősége. Teljesen lényegtelen, hogy melyik művészetről, irodalomról, zenéről vagy a szépművészetekről beszélünk. Ha pedig a közösség és az egyén közötti kapcsolat, akkor az nem lehet annyira szubjektív, hogy a közösséget semmibe vegye. Nem lehet a hasfájásom a téma, mert az nem a közösség felé való megnyilvánulás. A közösséget térben és időben is gondolom. Amikor még tanítottam, azt mondtam a gyerekeknek: amit mi csinálunk, az egy olyan faramuci teremtés, aminek csak kezdete van, de vége nincs. Hiszen megalkotunk valamit, és ha remekművet hoztunk létre, akkor az akár az idők végezetéig megmaradhat. A liberális, individualista művészetfelfogás tőlem teljesen idegen. Nem tartom szoboranyagnak a papírt, a textilt és mindenféle kacatot, amiből mostanában úgynevezett puha, lágy szobrokat csinálnak. Láttam például Oldenburg kiállítását a New York-i Guggenheim Múzeumban, amelynek az volt a lényege, hogy ő a humánus szobrász, aki csak természetes, meleg anyagokból készíti a műveit. Marhaságnak tartottam a munkáit. Amikor kijöttünk a múzeumból, azt mondtam a feleségemnek: itt nekem soha ne legyen kiállításom, mert olyan szennyáradatot láttam, amit nem tartok művészetnek. Számomra a művészet feladatok teljesítése. A suszter cipőt csinál, a szobrász szobrot. Mégpedig olyat, amelyet a megrendelő kér tőle.

– *Mondhatják erre: hol a művészi önállóság és az önkifejezés?*

– Ilyen nincs. A művész egy meghatározott helyen és időben, egy adott társadalomban él, a történelmi ismeretanyag, a földrajzi koordináták, a hagyományok, a közösség műveltsége behatárolják a lehetőségeit. Véleményem szerint ma azért Varga Imre Magyarország első szobrásza, mert közülünk ő a legműveltebb, és ő sajátította el legjobban a szakmát. Nincsenek véletlenek.

– *Pályája szempontjából mennyire voltak meghatározóak a külföldi tanulmányutak?*

– Kezdetben Michelangelóért rajongtam, de amikor először jártam Itáliában, és megláttam Donatello szobrai, a természetességükkel lenyűgöztek. Michelangelót szinte istenként tiszteltem, Donatello viszont nagyszerűsége mellett nagyon emberi. Mindenkitől igyekeztem eltanulni azt, amit a saját munkásságomba beépíthettem. A külföldi tanulmányutak sokat jelentettek, Szamarkandtól New Yorkig sorra jártam a világ legnagyobb múzeumait. Jó volt, mert sok mindenben megerősített. Sohasem fordult elő, hogy valamelyik kiállítóteremben rácsodálkoztam volna valami olyan dologra, ami alapvetően megváltoztatta volna az elképzelésemet a szobrászatról. Inkább mindig megerősítést kaptam. Soha nem törekedtem saját stílus kialakítására, sajnálom is azokat a kollégáimat, akiknek ez a legfőbb törekvésük. Ez ugyanis tévedés. Ha az alkotó a lehető legtökéletesebbet akarja létrehozni, akkor talán jót csinál. Ha azon gondolkodik, hogy a saját stílusának kell megfelelnie, akkor már megette a fene az egészet. Az önmanír kialakulása is 20. századi jelenség, és az individualizmus számlájára írható.

– *1974 után milyen kapcsolata maradt Szegeddel?*

– Bár mindig kaptam meghívást, éveken keresztül nem vettem részt a szegedi tárlaton. Hétfőként mindig hazajártam Nyíregyházáról, hiszen itt volt az igazi otthonom, itt élt a feleségem a három gyermekemmel. A távolmaradás egészen addig tartott, amíg Papp Gyuláék regnáltak Szegeden. Azóta vagyok jelen újra a munkáimmal, amióta – állítólag – volt egy rendszerváltás. Azért mondom így, mert sok tekintetben én nem tapasztaltam.

– *Mit jelentettek a külföldi sikerek?*

– 1974-ben Firenzében Kossuth-díjas kollégákat megelőzve elnyertem a nemzetközi Giorgio Vasari érem pályázat harmadik díját. Anonim pályázat volt, a világ minden tájáról több mint ötszázan vettek részt rajta. Nagy élmény volt számomra, amikor a bécsi Kunsthistorisches Museum éremtárában rendeztek kiállítást számomra. Colorado Springsben, az Amerikai Numizmatikai Múzeumban évente három kiállítást rendeznek, mindegyik négy hónapig tart nyitva. 1994-ben előttem a pápa denveri látogatásához kapcsolódva a Vatikán pénzeiből és érmeiből rendeztek tárlatot, utánam pedig a Szlovák Nemzeti Bank és a Körmöci Éremmúzeum közös kiállításaként Károly Róbert aranyaitól a mai pénzekig a legnagyobb magyar pénztörténeti gyűjteményt mutatták be szlovákként. Colorado Springsben sem volt másnak egyéni tárlata, én viszont négy hónapon keresztül több mint négyszáz érmemet mutathattam be az 1987-es FIDEM világkongresszus helyszínén. Ezek a külföldi sikerek megerősítettek abban, hogy nem lehet nagyon rossz, amit csinállok.

– *Hogyan éli meg, hogy a nemzetközi elismerések ellenére sem kapott túl sok köztéri felkérést Szegeden?*

– Nemcsak Szegeden, Nyíregyházán sem. Harminc éve dolgozom ott, és nincs egyetlen jelentős köztéri szobrom a városban. Pedig mintáztam már egy hatalmas almát is Nyíregyházának. Amikor Toledóban meghívott az ohioi állami egyetem szobrász tanszékének vezetője, hogy nézzem meg a fantasztikusan felszerelt, mindennel ellátott iskolájukat, bevitt egy terembe, ahol bűn rossz portrék sorakoztak. Megkérdeztem tőle, kik csinálták. Kiderült, hogy kilencedik szemeszteres, azaz a mi fogalmaink szerint harmadéves hallgatók

készítették, akik még sohasem mintáztak korábban élő portrét. Tanultak struktúrát, faktúrát, textúrát, technikát, architektúrát és anatómiát, mindent, csak éppen mintázást nem, mert nem volt senki, aki tanítani tudta volna nekik. A tanszékvezető műtermében láttam egy hatalmas, pop-art stílusú, Chicagóba készülő krómacél hatlövetű coltot, amelynek körülbelül négyméteres csöve volt. Eszembe jutott, hogy én is mintázhatnék egy óriási pop-artos almát Nyíregyházára, az alma fővárosába. Már négy éve elkészült a gipszminta az ottani műtermemben, de máig sem sikerült bronzból kiöntetnem. Mutattam a polgármester asszonynak is, aki azt mondta: ma már nem az alma az érdekes, hanem a Flextronics. Hol lesz már a Flextronics, amikor alma még mindig lesz – feleltem neki. Igazam lett, a Flextronics már részben átköltözött Ukrajnába.

– Szegedi műtermében most egy nem mindennapi feladaton dolgozik: az egri székesegyház főbejáratának hatalmas domborműves kapuját készíti.

– Olyan ez számomra, mint egy színésznek a jutalomjáték. A székesegyházzal szemben áll az egri tanárképző főiskola épülete, ahol a nyolcvanas években tanítottam. Sokszor eszembe jutott annak idején, hogy milyen jó lenne a bazilika kapuját megmintázni. Akkor már kész volt a szegedi templomkapu. Azóta Máriapócsra és Miskolcra is készítettem bronzkaput. Tavalyelőtt váratlanul kaptam egy levelet Egerből, amelyben megkérdezték, vállalnám-e a kapu megmintázását. Természetesen nemcsak engem kerestek meg, hanem másokat is, többek között kiváló kollégámat, Rieger Tibor szobrászművészt, aki a pannonhalmi bencés apátság bazilikájának gyönyörű millenniumi bronzkapuját készítette. Beadtam a terveimet, és vártam. Egy nappal a hetvenedik születésnapom előtt, tavaly március 18-án írtam alá Seregély István egri érsek úrral a szerződést. Ez volt a legnagyobb születésnap ajándék, amit valaha is kaptam.

– Milyen lesz ez a kapu?

– Tizenkét kazettából áll, természetesen a megrendelő határozta meg, hogy mit kell ábrázolniuk. Sokat gondolkoztam rajta, mert óriási felületről van szó. Több mint hét méter magas, nagyobb, mint Ghiberti híres firenzei Paradicsom kapuja. Úgy gondoltam, nem szabad apró, míves figurákat terveznem, mert nem látják majd az emberek. Ezért minden portré életnagyságú lesz rajta. Ezzel fekszem és kelek, éjjel, ha felébredek, akkor is csak ezen jár az eszem. Négy kazetta már elkészült, bronzba öntve kerettel együtt ott várnak a sekrestyében. Az érsek úr elégedett volt velük, május 9-én lesz a kapu megáldása.

– Melyik a nagyobb kihívás: elkészíteni egy ilyen sok részből álló kompozíciót, vagy egy nagy köztéri szobrot?

– A templomkapu is köztéri alkotás. Jó domborművet nehezebb készíteni, mint teljes plasztikát. Nagy rajztudás kell ahhoz, hogy valaki jó érmekeket és domborműveket csináljon. A valóságos, tapintható formát könnyebb lemásolni, mint a domborművet megmintázni, ami tulajdonképpen térbeli csalás.

– Szeged rendszerváltás utáni szobrai sok vitára adtak alkalmat. Mit gondol róluk?

– Az 1956-os szobor pályázatán én is részt vettem. A zsűriben volt Melocco Miklós, aki eldöntötte, hogy egyetlen pályamunka sem elég jó, majd utána ő csinálta meg. Erről nem kell többet mondani. Klebelsberget is ő mintázta meg, mert az előző ciklusban ő volt a soros szobrász. Nincs semmi probléma ezzel, minden kurzusnak van egy-két kiemelkedő

szobrása, és azok kapják a legnagyobb megbízásokat. Előfordul, hogy a politikusok meg tudnak nyerni maguknak egy olyan művészt, aki tényleg jó, és olyankor jó szobrok születnek. Ha nem értenek hozzá, akkor nem a legjobb alkotót kérik fel, és akkor nem a legjobb szobrok születnek. Ilyen egyszerű. Azt hiszem, Szeged városa a Dóm téri panteonnal nem európai, hanem világszám. Ferenczy Istvántól Stróbl Alajoson és Kisfaludi Strobl Zsigmondon át Varga Imréig a magyar szobrászat legkiemelkedőbb alkotói mind szerepelnek egy-egy művükkel. Sajnos ebbe a csodálatos panteonba az utóbbi időben egészen dilettáns munkák is bekerültek. Például Bibó István szobrát nem szabad lett volna oda így elhelyezni. A panteon további fejlesztésénél az lenne a helyes, ha csak a legjobb szobrászok alkotásai kerülhetnének oda. Petri Pick Lajos csodálatos Juhász Gyula szobrának is ott lenne a helye. Több olyan szobor is van már ott, amit le kellene cserélni. Ki merem jelenteni, hogy Schaár Erzsébet Vedres István-szobra rossz alkotás. Ez nem azt jelenti, hogy Schaár rossz szobrász, csak az a munkája nem sikerült, méltatlan a panteonhoz.

– *Ha szabadon választhatna, hová és milyen szobrot készítené Szegeden?*

– Profi szobrásznak tartom magam, nem olyannak, aki szeret szobrokat csinálni. A dilettáns, az autodidakta majd megvesz érte, hogy mintázzon, mert imádja a művészetet. Nagyképűen hangzik, ha azt mondom: én nem szeretek, hanem tudok szobrot alkotni. Ha konkrét felkérést, feladatot kapnék meghatározott témával és összeggel, akkor tudnám a dolgom. Michelangelónak is megadták a feladatot. Bachnak, Haydnnak és Mozartnak is mindennapra meg volt a feladata, Shakespeare-nek és Molière-nek is új darabokat kellett írnia, mert a színháznak működnie kellett. Nekem is kedvem volna bármihez, lovas szoborhoz, díszkúthoz, ha megrendelést kapnék rá.

– *Milyennek tartja a szegedi szobrászokat?*

– Sokan nem tudják, hogy a művészeti középiskolának köszönhetően Budapesten kívül ma Szegeden és Csongrád megyében él a legtöbb szobrász. Köztük nagyon jók is vannak. Csongrádon dolgozik Tóth Béla, aki zseniális lovas szobrokat készít, valamint a Máté-Lantos házaspár. Makón Kiss Jenő, Hódmezővásárhelyen Albert Ildikó és Návai Sándor nevét kell megemlítenem. A tizenhárom szobrász nevét tartalmazó szegedi névsor pedig országos figyelmet érdemel. A mesterek: Mihály Árpád, Lapis András, Kligl Sándor, Kalmár Márton, Fritz Mihály. A tanítványok: Popovics Lőrinc, Fűz Vera, Józsa Gábor, Balogh Sándor, Beliczay Mária, Bánvölgyi László, Barta András és Makk József. Egyik volt tanítványom, Balogh Sándor engem kért meg, hogy áprilisban nyissam meg a kiállítását a Bartók Béla Művelődési Központ B Galériájában. Állítom, hogy ez egy olyan tárlat lesz, amire oda kell figyelni. Ki kell mondanom: létezik egy szegedi szobrásziskola, mint művészettörténeti kategória. Ennek ez egyik ismérve nem egy olyan stílárius egység, mint a nagybányai vagy a szentendrei iskoláé, hanem egészen más dolog: a szakma tudásának egysége és a mesterség tisztelete. Stíláriusan Fritz Mihály és Popovics Lőrinc egészen mást csinálnak, de szakmailag a lehető legjobban. Nagyszerűnek tartom Popovics köveit, ilyeneket ma kevesen készítenek. Fűz Vera sem járt a képzőművészeti főiskolára, ő is teljesen a szegedi szobrászati iskola neveltjének tekinthető. A Szegedről indult hallgatók a képzőművészetin sem futottak mellékvágányra. Mindegyikükben megmaradt a mesterségbeli tudás igényessége, és valamennyien az évezredek szobrászati hagyományok folytatói. Nem tartom szobrásznak a hókuszpókusz marhaságokat készítő, felkapott autodidaktákat. New Yorkban,

Washingtonban, Párizsban láttam számos divatos, etalonnak hitt modern szobrászt, akiknek a munkáinál hazai kollégáim sokkal jobbakat csinálnak hasonló stílusban. Teljes értékzavar van, ami a szakmai műveletlenség következménye.

– Három város, Miskolc, Nyíregyháza és Szeged között oszlik meg az élete. Melyiket tartja most igazi otthonának?

– Roppant egyszerű a válasz: három unokám van, és mindannyian Szegeden élnek. Amikor eljön a kisunokám a műtermembe, és segít kitakarítani, az számomra mindennél többet jelent. Persze Miskolc továbbra is fontos az életemben, mert két hűgom és unokahűgom is ott élnek. Ott vannak eltemetve apám, anyám és a nagyszüleim is. Negyvenöt éves érettségi találkozóink óta már minden évben összejövünk gimnáziumi osztálytársaimmal. A mostani miskolci téli tárlatra is elküldtem a munkáimat. Elképzelhető, hogy életművem valamikori összegyűjtése is Miskolcon lesz. Nyíregyházát hamarosan elhagynom, mert nem tudom az ottani műtermemet is fenntartani. Hetvenéves kor fölött az utazgatás egyre nagyobb teher. Én nem vagyok olyan politikus, mint Gregor Jóska barátom, aki mindig elmondja, hogy számára Szeged a világ közepe. Szobrászként csak azt mondhatom, ami a valóság. Ezért is hangsúlyozom: Szegeden ma a szobrászat országosan egyszerű, a festészet a közelében sincs. Csak senki nem meri kimondani.

– Miért van az, hogy a szegedi szobrászok elismerésében, szakmai díjaiban ez nem tükröződik?

– Mit lehet tenni, amikor az előző ciklusban kihúzták a Munkácsy-díjra javasolt művészek közül Fritz Mihályt, mert a bátyja vezette az MSZP megyei szervezetét; a mostani ciklusban pedig Klígl Sándort törölték a listáról, mert az élettársa fideszes főtisztviselő volt? Mindketten megérdemelték volna az elismerést országosan, de helyileg is. A helyi politika gáncsolja el a szegedi művészeket. Korábban sem volt ez másként. Annak idején szegedi hivatalnokok akadályozták meg azt is, hogy Vaszy Viktor Kossuth-díjat kaphasson. Amikor a tanácsnál dolgoztam, a városi végrehajtó bizottság a szakmai javaslatainkat kivétel nélkül áthúzta, és saját pártfogoltjairól rendelt a kitüntetésekhez jellemzést. Ezért mondom, hogy nem volt rendszerváltás, hiszen a fontos dolgokban semmi sem változott. Tort ül a közepszer.

Hollósi Zolt